

Sota-ajankuva - alustus avajaisissa 26.6.2016

Näyttelyn nimi on Sota-ajankuva - siis ajankuva sotavuosista. Vanhimmat katsojat voivat näin palata noihin raskaisiin aikoihin ja meille nuoremmille se toivon mukaan tuo hieman lisäymmärrystä historiastamme.

Sotaa voi tarkastella puolustushaaroittain ja rintamittain. Näyttelyssä on tältä osin selvät painopisteet. Puolustushaaroja ovat maa-, ilma- ja merivoimat. Minua kuitenkin kiinnostaa eniten se neljäs aselaji - propaganda. Näyttelyssä propaganda näkyy monella tavalla - pilakuvina, julisteina, lehtolehtisinä, sarjakuvina, uutisfilmeinä sekä sanoma- ja aikakauslehtinä.

Näyttelyn erikoisuutena ovat Amerikassa julkaistut Suomen talvisodan taistelua ihailevat pilakuvat, joissa lilliputti-Suomi pitää pilkkanaan Neuvosto-jättiä ja hiihtää sen kumoon menen tullen.

Lisäksi nähtävänä on saksalaisten aseveljien pilakuvia, joita jatkosodan aikana julkaistiin suomalaislehdissä. Kylmää kyytiä Neuvosto-Venäjälle antavat myös kotimaisen Tiikerin pilakuvat.

Sodan rintamista näyttelyssä painopisteenä on kotirintama, jota varten painettiin julisteita, joissa kerrotaan säännöstelyn tärkeydestä ja varoitetaan vihollisen vakoojista. Kun sota tuotti orpoja, leskiä ja invalideja, oli Kansanavun julisteilla myös tärkeä roolinsa.

Vertailukohtana kotimaisille julisteille ovat aseveli Saksan ja vastapuoli Neuvostoliiton julisteet. Nämä suurvaltojen julisteet ovat sotaisassa uhossaan varsin samanlaisia - molemmissa petomainen vihollinen murskataan sääliittä.

Neuvostoliiton suomalaisille lähettämässä lentolehtisissä pilkataan erityisestä Hitleriä ja Mannerheimia sekä tarjotaan lupalappua siirtyä vapaasti Neuvostoliiton puolelle. Suomalaiset puolestaan lähettivät venäisille sotilaille lehtolehtisiä, joissa kehoitettiin antautumaan suomalaisten vangiksi, koska omat politrukit ampuvat selkään.

Venäjän sotilailta Suomen lehtolehtisten lukeminen oli ehdottomasti kielletty. Suomessa vastaavaa kieltoa ei ollut, sillä venäläisten lehtolehtisiä pidettiin niin höpsöinä, että ne toimivat hauskana viihteenä suomalaissotilaille.

Sota-ajan sarjakuvien ykköshahmo on Erkki Tantun Rymy-Eetu, joka käsitteli ryssiä kuin supersankari. Ryssä oli siis tuohon aikaan samanlainen yleiskielen termi kuin neekeri muutama vuosikymmen sitten. Mielenkiintoisia ovat myös Lotta Svärd -lehdessä julkaistut Maija Karman kuvasarjat sodan loppuvaiheilta. Niissä lotat auttavat evakkovauvoja ja evakuoivat Porkkalan pikaisesti ennen venäläisten tuloa.

Aikakauslehdistä esillä ovat suojeluskuntain viikkolehti Hakkapeliitta ja paikallisen suojeluskuntapiirin Pohjois-Hämeen vartio. Näytillä on myös lottien lehti Lotta-Svärd sekä lottatyttöjen Pikku-Lotta ja poikien lehti Sotilaspoika.

Suur-Suomesta haaveilleiden lehdistä ovat esillä Suomen heimo ja Inkeri. Kommunistien jahtaamisessa kunnostautuivat jo ennen sotia Isänmaallisen kansanliikkeen lehdet Lapuan päiväkäskey ja Luo lippujen.

Kotirintamalle suunnatun propagandan varsinainen päälehti oli kuitenkin Suomen kuvalehti, josta muodostui sotien aikana valtion virallinen tiedotuskanava, sillä lähes kaikki lehden kannet olivat TK-valokuvia ja huomattava osa sisällöstäkin oli TK-komppanioiden tuottamaa aineistoa. Seura-lehti puolestaan toimi virallisen sotapolitiikan tukena viihteellisempää aineistoa julkaisemalla.

TK on siis Tiedotuskomppania. Sen toiminnassa itseäni ovat eniten kiinnostaneet TK-piirtäjät, joiden töitä on esillä koko seinällinen ja tietokoneen kuvakehässä lisäksi neljän kirjan koko kuvitus. Piirtäjistä kuuluisin oli viime joulukuussa kuollut Alexander Lindeberg, jolta jo sota-aikana julkaistiin kuvasalkku Vainolaista vastaan.

Uskonto oli keskeinen tukijalka pidettäessä yllä taistelutahtoa moraalittomiksi raakalaisiksi kuvattuja ryssiä vastaan. Tämä tulee hyvin esiin Puolustusvoimain katsauksissa, joita esitettiin sota-aikana elokuvateattereissa ennen varsinaista elokuvaa.

Lottapuku oli korostetun siveellinen ja tuki lotilta odotettua luterilaista nunnamoraalia. Pelkkään harmaaseen eivät naiset silti pukeutuneet, vaan myös muotia seurattiin. Muotikuva-lehti alkoi ilmestyä ja myös muissa lehdistä oli muotisivuja. Näyttelyn mallinuket havainnollistavat tätä kauneuden tavoittelua.

Rintamasotilaat olisivat miellään katselleet pin-up-tyttökuvia, joilla amerikkalaisotilaiden taisteluintoa pidettiin yllä. Suomessa nämä kuitenkin torjuttiin uskonnolliseen moraaliiin tukeutuen lähes täysin, vaikka joitakin tyttökuvia saksalaisperäisestä Signaali-lehdestä saatiinkin korsujen seinille. Suomessa pin-up-kuvallisia lehtiä alettiin varsinaisesti julkaista vasta sodan päätyttyä.

Kännyköitä ei vielä sota-aikaan ollut, joten perinteinen posti oli tärkeä yhteydenpitotapa sotarintaman ja kotirintaman välillä. Tästä viestinvälityksestä on esimerkkinä kirjeitä ja postikortteja. Kaunistellen silloin usein kirjoitettiin. Rintamalla olevat eivät halunneet huolestuttaa kotiväkeä ja kotirintaman ihmiset eivät yleensä huoliaan turhan takia rintamalle viestineet.

Oma osastonsa on myös Sahalahden lotille ja suojeluskunnalle. Sen keräämisen aloitin jo 55 vuotta sitten, kun noin 10-vuotiaana laitoin äitini Idan lottamerkit talteen ja nyt ne löytyvät vitriinistä. Äidilläni oli myös laulukirja Aseveikko 2. Pikkupoikana minua viehätti erityisesti laulu "silmien välilläin ryssää, kyllä se takasi tyssää".

Uskomattomin löytö oli kuitenkin se, kun serkkuni Raimo Peltola kertoi tänä keväänä, että mummulani vintillä on joku sotilaslakki. Kun lakki haettiin vintiltä pois, löytyivät siitä nimikirjaimet IP, joka tarkoitti sitä, että se oli äitini lottalakki, joka oli ollut vintillä yli 70 vuotta.

Sekä isäni että äitini olivat sotatoimissa mukana, mutta eivät he niistä ajoista mitään puhuneet, enkä itsekään osannut aikanaan kysyä. Äitini näyttää kuitenkin olleen hyvin aktiivinen lotissa, sillä

hän on saanut 10-vuotisansiomerkin sekä ensimmäisen luokan hiihto- ja kävelymerkin neljällä lisäkävyllä. Noin montaa lisäkäpyä en ole kenenkään muun merkissä nähnyt.

Isäni Elo oli koulupoikana innolla mukana hiihtourheilussa, jossa suojeluskunta oli ainoa kisojen järjestäjä paikkakunnalla. Sahalahden suojeluskunnan arkistoja Kansallisarkistossa penkomalla selvisi, että hän on voittanut 1938 paikallisen alle 13-vuotiaitten hiihtokilpailun. Myöhemmästä Pohjois-Hämeen vartio lehdestä tosin ilmeni, että piirin kisoissa hän oli ollut vasta 17.

Sahalahden suojeluskunnan osastoon löysin myös valokuvia äitini albumista. Lisää kuvia sain sota-ajan lotta Maila Toukolalta, pikkulotta Iltalahja Sovijärveltä sekä sotilaspoika Lauri Arralta. Heitä haastatteleamalla sain myös lisää ymmärrystä tuohon aikaan ja sen tapahtumiin.

Sodan jälkeisessä rauhansopimuksessa suojeluskunnat ja niiden julkaisut lakkautettiin Neuvostoliiton vaatimuksesta. Samalla kommunistit saivat toimintavapauden ja yrittivät vaalivoittonsa jälkeen murskata innolla fasismia mm. Valtiollisessa poliisissa asekatkijöitä jahtaamalla. Tässä tapahtui monenlaisia ylilyöntejä, jonka vuoksi sosiaalidemokraatit lähtivät seuraaviin vaaleihin Jo riittää -teemalla, mikä puolestaan toi heille vaalivoiton. Julisteet kertovat näistä sotaa seuranneista vaaran vuosista, jolloin lottapuvut pysyivät visusti piilossa vintteihin ja aittoihin kätkettynä.

Vaikka suurin osa näyttelystä on omista kokoelmistani, olen saanut aineistoa ja apua myös monilta sahalahtelaisilta ja muiltakin, joita haluan tässä vielä kiittää.